

Ген. М. Омелянович-Павленко, Ст.

Семінар Резервового Старшини

В

тезах, таблицях і схемах

Випис зі програму семінару.

„Метод, що практикуватиметься в семінарі:

- 1.) Обговорення та ілюстрація таблицями і схемами тез, що складатимуть істоту кожного реферату.
- 2.) Зреферування книг, що вийдуть до реєстру відручної настільної бібліотеки старшини.
- 3.) Дискусії по питаннях, що будуть поставлені учасниками семінару.
- 4.) Кожду лекцію буде попереджати вступна стаття, що творитиме для неї вихідну позицію.
- 5.) При кожному проспекті залишаємо 2 аркуши для власних нотаток учасників семінару“.

Умова: місячно відбуватиметься бодай 2 лекції. Тези та схеми, учасникам семінару, які знаходяться по за Прагою, висилатимуться своєчасно на їх адреси.

Ціна кожного зошиту встановлюватиметься окремо, в межах од Кч. 3'00 — (за 8 стор.), до Кч. 4'00 — (за 12 стор. тексту).

Однаке темп праці буде залежати від того, з яким успіхом будуть поширюватися зошити.

М. О. П.

„Війна показала важність психологічних знань при керуванні одиницями і націями“,

Лебон.

Др. Г. Лебон

„Страта ілюзій“

З цією книгою „Перші висліді війни“. Конспектував й вступний коментар написав ген. М. Омелянович-Павленко.

Прага, 1933.

2 50

Д-р Г. Лебон.

СТРАТА ІЛЮЗІЙ.

(З циклу книг: " Перші висліди війни").

Вступний коментар Генер. М. Омелянович-Павленко :

МОРАЛЬ НАЦІЇ, ЯК ДЖЕРЕЛО МІЦІ АРМІЇ.

ВСТУПНИЙ КОМЕНТАР: "МОРАЛЬ НАЦІЇ, ЯК ДЖЕРЕЛО МІЦІ АРМІЇ"

Раз в боротьбі за свої життєві інтереси на сьогодні заангажовуються маси, то роля кадрів змінилася й в ділі вихови контингентів; вони не можуть вже мовчки проходити повз всього того, що діється поза ними, не придивлятися, які мотиви розбурхують маси, угніздяться, творять певні психологічні настрої, бо від того залежатиме їх застосування до т. зв. "бойового матеріалу", для якого раз на рік широко відчиняються брами касарень. Потік живих люддей наповнює тоді простері площі та покої касарень, з котрих кождий тим часом лишає поза брамами свій власний світ. Тим часом протягом кількох місяців перейдуть вони, й бувший молодняк знов перейде через тіж самі брами, щоб пізніше розпоршитися в народньому морі.

Незконтактована праця Касарні й Краю - даремна, непотрібна перманентна лямка характерів.

Армії стали народніми. Кадри мусять бути чуйні до того, як трансформується мораль мас, мусять знати, що властиво є їх дійсним рушієм, які ідеї ширяться, опановують колективною народньою душею.

Пізніше (в темі: " Нова Касарня ") ми скажемо більш докладно про те, яким саме змінам підпала формула - мораль - кількість - техніка, - а тут зазначимо лише, що мораль у військовій справі все буде чинником рішавчим (сильні засоби - сильні нерви); але сьогодні, коли у двобой візьмуть участь безпосередньо, чи посередньо гро нації, говорити за мораль Кадрів чи резервістів першої черги не приходитьсь, бо йде про мораль народу, про мораль всього державного організму.

Знаємо, що перед війною маси були заатаковані течіями, що знеохочували їх до військової справи.

Мусимо мати на увазі також, що більшість старшинського корпусу за повною неприправленістю до праці в ділянці психологічного чину була цілком безпорадна запобігти тій розрусі, що з кождим днем збільшувалася в їх частинах. Так було в часи спокою; коли ж прийшла мобілізація, стало ще гірше, бо офіційний мур, що відокремлював військові частини від загалу, був зруйнований самим ходом подій.

Правда, на початку війни такий стан частково паралізувався професійною амбіцією, яка ще жила в кадрах старшин та позастрокових підстаршин, але в міру того, як після страт кадрові вибували, а на їх заміну стали прибувати до війська старшини-резервісти, що в більшості були під впливом того оточення, з якого недавно вийшли, - счезали рештки професійного амплуа військових частин; останні остаточно набрали прикмет міліції, й доля війни цілковито перейшла до рук народу. Цей процес в цьому чи тому масштабі відбувся в усіх більших арміях, а наслідки його довели до того, що в час спокою, хоч і передбачалося, але в одних частинах менше, а в других - більше.

В певний час, в певному місці і під час певної операції (стратегія марширує операціями, остання - боями) станеться шок чи то багнетний за допомогою гранат, чи то який інший, - не про те ходить, а ходить лише про стремління боевиків (в повітрі, на землі, на воді, під водою і т. д.) зійтися з ворогом віч-на-віч, щоби вирішити долю зустрічі (*rencontre*).

Раніше цей шок мав коротку приправу (нерви були ошаджені), а сам він носив характер компактності та при тому всьому відбувався в красних, імпазантних формах, що навіть імпонував психіці боевиків своєю маєстатичністю; тепер шок розбився на кілька менших, навіть дрібних, часто-густо фізично й стратегічно ізольованих; крім того, яка

довга й захлива прелюдія до бою! Страждання, втрати на нервах, на зменшуванні бойової пружності частин!

Так на фронті, а чи буде краще в запілля (тилу)?

Лишімо на боці Маркса з його концепцією " економічного матеріалізму", як джерела перемоги (тоді чому багатий Рим став жертвою варварів?), Л. Толстого з його теорією гуртової чи " ройової " сили, в якій особиста ініціатива людини - лише сліпа зброя історичного фатума, що й керує історичними подіями війни, миру чи збройної перемоги (то є краще, але не все!); а звернімося до військових теоретиків довоєнних - де, в чому вони бачили таємницю перемоги? Чи всі вони вбачали її лише в моментах " казуїстичних " - в генії полководця, у військовій школі та влучних розпорядженнях і т. д. ?

Ми особисто завше були під впливом творів генер. Драгомірова, бо він шукав моральну базу не лише у професійній амбіції, але йшов глибше, добираючись до самих морально-психологічних факторів у великій родині - Армії, але й він ще не доходив до того, щоби зрозуміти внутрішню пов'язаність між військовою справою й соціальними умовами країни.

Сучасний молох ненаситний-військові частини-часто розстатть, як сніг під промінням весняного сонця; в такій ситуації бойовому непоодобленню а тим більше фазі обстрілювання місця немає. Дуже часто резервісти просто з вагону підуть у бій; а хто знає, може в той самий, де вирішується доля війни, а то й самої держави (" між програним й виграним боєм лежать імперії ").

Лише з ширшої моральної бази, (що не виключає вузкої, спеціальної, фахової), спільної релігії, спільності національних ідеалів, збірного мілітаризму і т. д., сучасний резервіст в бою буде змагатися вдержати поле бою за собою, і в цій перемозі знайде надійне джерело для піднесення своїх моральних сил. З такого становища переведення внутрішньої дисципліни в армії на нову базу визначається вага і цінність таких творів, як Дра Г. Лебона, що свій досвід і життя присвятив студіюванню військової психології, обґрунтовуючи свої висліди цінним матеріалом, зібраним під час і після війни, в питаннях так нам важних і потрібних.

Др Лебон у своїй праці: " Перші висліди війни " дав нам цикл тем, у яких він торкається найактуальніших проблем, особливо цікавих для тих, що своє життя присвячують військовій справі, даючи їм базу, моральні сили та енергію для своїх дальших чинів.

Із п'яти книг праці Г. Лебона найважливішими є: " I-ша книга, під заголовком " Страта ілюзій " і У-та - " Майбутні міжнародні відносини".

Як видно із самих заголовків, I-ша кн., що нижче в скороченні буде подана ще в цьому зошиті, розбирає проблеми внутрішньо-державного значіння, а У-та кн. підносить питання кон'юнктуральні. Само собою розуміється, що обидві теми тісно між собою пов'язані, але всеж таки автор у п'ятій кн. концентрує свою увагу переважно на проблемах другої теми.

Інші книги (II, III, IV) подають багатий, переважно ілюстративний матеріал до обох попередніх тем.

Книга " Страта ілюзій " змальовує правдиве ество духової постаті людини в її расових прикметах; рівно ж автор розкриває й інтелект людини й ті сили, що є фактичними рушіями мас, двигунами їх до колективної творчості, до послуху, до офіри, на страти життя во ім'я ідеалу, що часто-густо може бути навіть противний персональному світоглядові одиниці та її інтересам.

В низці розділів автор розв'язує колізію межі пацифізмом, з його міжкласовою боротьбою та патріотизмом, подає нам яскраву і повну дефі-

ніцію, що таке б а т ь к і в щ и н а. Осброве читача новим розумінням психологічних ділань, в'ясовувчи й ті процеси, що наступають в душі особи, коли вона стає складовою частиною колективу.

Але найцікавішою є метода автора щодо встановлення мірила, з яким треба підходити до визначення ділань колективної душі - чи організованої полкової, чи масової мало організованої, та ролі в такому колективі о п і н і ї.

Перед нами новий світ: перемога моментів чуттєвих, містичних, колективних (громадських) над логікою розуму, того Бога, що французька революція агльорифікувала, а велика російська відродила та піднесла на постамент. Одна з кінцевих думок автора є цінною особливо тепер: ні державний муж, ні військовий начальник без знання законів психології обійтися не може.

Погодимося з автором і в слідуючих його положеннях, що звучать нам, як протоколярні пакти, а саме:

" Коли інтелігентність в бігу віків прогресувала, - чуття, що керуєть людьми, залишилися без змін: задрість, дикунство, амбітність не знають епох.

Освіта, що поширює наші обрії, не має впливу на вироблення характеру (інтелігенція дуже висока мириться часто з душею дуже низькою).

Модернізовані під оглядом інтелектуальним певні народи все заховуєть інстинкти їх предків "

Життя в залізном повлідовністві виправдало всі постулати автора, і ті думки, що ним були висловлені по скінченню європейської війни, ми маємо можливість спостерігати на власні очі.

Наприкінці повторимо за автором: " Нація не трансформується (не перемінється) законами. Її поступ залежить від еволюції душ.

Майбутність народу залежить від настирливости й інтенсивности його зусиль. Лише в ньому самому, а не поза ним треба шукати причин його величі чи занепаду "

М. Омелянович-Павленко.

СТРАТА ІЛЮЗІЙ.

Книга перша з праці: "Перші висліди війни".

Р о з д і л І.

Ілюзії пацифістичні.

§ 1. Ілюзії щодо генези великих історичних подій.

- Помимо науки, що переміняє умови існування людей, саме ілюзії є фактором домінуючим в історії. Під їх впливом загинули блискучі цивілізації та були створені великі держави. Ера ілюзій, що народилась з першими людьми, щезне не раніше, як з останніми.

- Одначе не потрібуємо занадто скаржитися на ілюзії, бо якби вони щезли, то людство загубило би мабуть разом із ними стимули до поступу. Мусимо лише вчитися пізнавати їх небезпеку, щоби бути в стані себе охоронити від них.

- Європа на сьогодні є так спустошена містичною ілюзією гегемонії однієї раси, що прагне до завойовання, як була вона спустошена колись під час хрестоносних походів і релігійних війн.

Умотивовання див. ст. 13 - 14.

§ 2. Ілюзія пацифістична.

- Перед війною п а ц и ф і з м, головним чином, проповідувався соціалістами та професорами, більш знайомими з книжною логікою, а ніж з людськими стражданнями. Після їх догми антагонізм міжнародній мав бути замінений антагонізмом міжкласовим і усунений спільним порозумінням (антантом) пролетаріату.

- Одначе красномовніший від промов досвід довів, що ця теорія була збудована на незнанні законів психології. Перед тим як належати до якої будь професії людина вже належить до раси. Війна в один день остаточно вирішила проблему, яку ніяка аргументація не могла з'ясувати.

Умотивовання див. ст. 15 - 16.

§ 3. Боротьба пацифізму супроти поняття Батьківщини.

- В боротьбі супроти поняття Батьківщина ще раз виявилася хиба в бажанні обмірковувати розумово речі, які належать до явищ, що не підлягають сфері розуму.

- Міць певної ідеї не доводить ще її розумової вартості; бо багато релігійних та політичних вірувань, хоч дуже помилкових, підняли світ.

- В часи нормальні поняття Батьківщина було досить неясною абстракцією, трохи віддаленою, з якої користь була неясною. Війна виголювала її з тих хмар, які її оточували, та надала їй реальніших контурів. Кожний громадянин одразу зрозумів, що Батьківщина - це він сам, і що, захищаючи її, він боронив себе самого.

« Батьківщина в дійсності уявляє зі себе сукупність всіх предківських сил, конденсованих в нас самих.

- Її захищати це значить боронити одночасово й минуле, й сучасне, й майбутнє нації.

Умотивовання див. ст. 18 - 19.

§ 4 лише ілюструє ті злі наслідки, що їх мала Франція через пропаганду пацифістів. Див. ст. 20 - 23.

Р о з д і л ІІ.

Ілюзії націоналістичні.

§ 1. Роля націоналізму в генезі ілюзій.

- Історик може обмежитися описом у своїх книгах. Психолог повинен постаратися добратися до їх причин - будь то безпосередніх чи віддалених.

- Багато зі сучасних подій походять від ілюзій раціоналістів. Пацифізм не був лише їх витвором.

- Ніхто не подумав би сьогодні оспорювати роль розуму в студіюванні явищ наукових, бо справді він є єдиним інструментом знання.

- Батьки французької революції, вважаючи, що треба керувати за посередництвом "раціо" також і життям політичним, релігійним та моральним, тим самим грубо помилились.

- Фактори розумові не мають жадного відношення до елементів чуттєвих, містичних і колективних, які властиво визначають поведінку одиниць і народів. Хотіти перебудови суспільства іменем розуму - це значить не приймати на увагу, що розум є лише однією зі сил, які кермують народами і що ця сила в дійсності є найменш впливовою.

Умотивовання див. ст. 24 - 26.

§ 2. Ілюзії раціоналістичні щодо неможливості війни.

- Розум легко показує, наприклад, малу основу певного релігійного вірування, але він забуває тоді, що саме концепції найабсурдніші під оглядом розумовим грали найбільшу роль в історії.

- Неможливість винайти розумові підстави до європейського конфлікту привело вчених до помилкового висліду, щодо можливості війни р. 1914.

- Вчені, які в своїх наукових досліджах кермуються лише розумовою логікою, охоче уявляють собі, що вона (логіка) є справжня провідниця народів й їх вождів; тоді як в дійсності цими останніми кермують сили чуттєві, містичні, колективні - сили, що є здібні примусити їх чинити противно їх інтересам, раціональним до повної очевидності.

Умотивовання див. ст. 27 - 28.

§ 3. Роля раціоналістичних ілюзій при творенні опінії.

- Війна зайвий раз достаточо вказала на слабі впливи розуму під час творення опінії.

- Середовище, розумова зараза, - сугестія і рідко розум складає правдиві джерела в більшості наших опінії.

- що до фактів, які дає очевидний досвід: могутність тяжкої артилерії, оборонна чинність окопів і т. д. то цілий світ є згідний, до якої б національності хто не належав; що до розуміння річей в ос-

нові також ясних, але які не набрали дошкульного досвіду, то в цім є повна незгода.

- Навіть в житті звичайному, і коли зовсім не ходять про великі спільні інтереси, - ф а к т найпростіший змінюється, коли на нього дивитись через призму чуття, пристрастей чи вірувань.

- Більшість людей є ніби оточена серпанком забобонів або помилок, які їм заважають бачити речі так, як вони дійсно є.

- Високо освічені державні мужі нехтують дійсність тому, що їх у першу чергу цікавить о п і н і я. Нездібні керувати нею, вони обмежуються тим, що за нею слідує.

Умотивовання див. ст. 29 - 30.

§ 4. Політичні ілюзії й раціоналістичний містицизм.

- Роздувати полум'я розуму й повторювати безупинно містичні формули, призначені творити щастя, стало умовою існування політиків.

- Поруч з цими реторами множилися різні теорії етики, які в своїй чергу претендували перевернути суспільство іменем розуму, с.т., їх розуму.

- В час нормальний елементи нашої природи, біологічні, чуттєві, містичні, колективістичні, раціоналістичні, урівноважувалися і пристосовувалися до потреб осередка. Коли ж настала завірюха, рівновага була порушена. Один якийсь елемент-чуттєвий чи містичний, або інший починав домінувати, і життя, як індивідуальне, так і суспільне, було зрушене.

- Уступ дальший (ст. 31 - 32), як особливо цікавий, ми радимо студіювати по оригіналу.

- Можна вважати за загальний закон, що інтерпретації раціоналістичні змінюються постійно у містичні вірування, як тільки їх прикладати до предметів, що не належать до їх ділянки. І цей містицизм, в основі раціоналістичний, найнебезпечніший.

§ 5. Роль досвіду в розбитті ілюзії.

Умотивовання див. ст. 31 - 32.

- Помилки вищезазначеної природи вважаються правдивими до того часу, коли їх трагічні наслідки стануть очевидні для всіх. Ці наслідки уявляють зі себе найпевніший елемент для виховання народів (через голготи. О.-П.).

- Не силкуючись нас улещувати, правда в той же час не турбується нашим бажанням. Вона тому не буває принята раніш, аніж вражаючі події не доведуть нам її необхідности.

- Ось через що світ належатиме завше реторам. Фантоми, творені ними (пером і словом), стають скоро п о б у д н и к а м и до чинности.

- За винятком малої кількості релігійних праць, як наприклад, Вібілія і Коран, книги спричиняються завше до слабкішої акції, за винятком, коли уряди експлоатують їх тези в своїх цілях (Русо, Робесп'єр); звичайно ж написаному належить роль бути предтечею великих епох.

Умотивовання див. ст. 33 - 36.

Р о з д і л ІІІ.

Психологічні ілюзії що до інтелектуалу народів та керування силами, які їх провадять.

§ 1. Труднощі знати душу народів.

- Знання характеру народів базувалося на двох джерелах:

взаємовідвідинах та лектурі, що числилися дуже певними, але їх недостаточність тепер очевидна.

- Треба припустити, що знання народів є річ дуже трудна, бо найзнаменитіші обсерватори (М-ме де Сталь, Ген, Ренан) дуже зле пізнали душу німців.

- Щоби знати душу народа, не треба спостерігати його у щоденнім житті, але - у великих обставинах його історії. Треба шукати його душі у чинах, а не у промовах.

- Глибокий дух народу змінюється дуже повільно в бігові віків.

- Коли опінії дипломатів що до душі народів бувають часто дуже помилковими, то опінії самих народів один про одного бувають ще більш помилкові. І саме через це взаємне їх незнання, твориться іноді їх дружба.

Умотивовання див. ст. 37 - 39.

2. Фактори психологічні в житті народів і уміння ними керувати.

- Європейська війна показала вагу психологічних знань при керуванні одиницями й націями.

- Інтерес, всемогутній у відношенні осіб ізольованих, губить все силу своїх впливів на тих же самих людей, як тільки вони розтопились у колективі.

- Як тільки душа індивідуальна поставлена в духово-колективне, - вона зрікається своєї персональності, й істота, найбільш егоїстична, стає здібною присвятити своє життя тріумфові вірувань, що дали йому натхнення.

- Під час праці серед мас треба звертатися до чуття або до вірування. Ці дві ділянки дуже відмінні, бо перша належить до сфери впливів чуттєвих, а друга - до впливів містичних. Ці останні наймогутніші.

- Певні опінії й вірування, що уважаються розумово абсурдними, були могутнішими чинниками душі, аніж правда, найбільш доведена, чи інтереси, найбільш очевидні.

- Перед людьми державними повстає тоді низка проблем: як прищепити й підсилити певне чуття, віру, опінію? як викликати послаблення певного чуття? як поставити один чуттєвий елемент на місце другого? які способи чину на несвідому волю індивідуума і народів? як керувати основними елементами переконування: престижем, твердженням, повторенням, розумовими, сугестією і заразом.

- Уміння переконувати повинно звертатись до впливів чуттєвих, містичних, колективних, які керують людьми і дуже рідко - до розуму людей.

- Помилки у керуванні силами психологічними дуже часто бувають помилками непоправимими.

- Великі здвиги викликають народження нових особистостей, які завдячують передовсім знов відродженню генія предків.

- Отже, коли ви хочете передчувати розумові реакції (інтелект) якого-будь народу, то студіюйте передовсім вплив його предківської душі у поважних обставинах його історії.

- В минулу війну більшість дипломатів творила собі фіктивні душі народні; через це невідповідно користувалися елементами натиску: терор, погроза, інтерес.

Умотивовання див. ст. 30 - 43.

§ 3. Керування психологіч-
ними силами у війні.

- Трудно бути великим капітаном, не будучи зру-

чним психологом.

- Всі знамениті начальники турбувалися про те, щоби бути панами над золею їх вояків. Але, відповідно до людей і до вимог доби, вони повинні були вживати різних засобів.

- Два психологічні ементи - і н т е р е с і с т р а х - найчастіше уживалися давніми начальниками армій, щоби змушувати вояків до послуху.

- Але є ще інші засоби-ще могутніші, ніж принада здобичи і страх перед карою, - ті, наприклад, що посували на подвиг вояків революції та імперії; вони мали не лише, як і тепер, любов до своєї загроженої Батьківщини, але, між іншим, вони себе числили пропагаторами нової віри, що наповнювала натхненням їх душі...

- Багато інших елементів впливають на бойову вартість вояка. Як приклад можна вказати на роль " п о л к о в о ї д у ш і ", заклик до самолюбства, піднесення вояків в їх власних очах (Суворов, Наполеон), опанування їх довірям, завдяки умінню ними керувати і т. д., - все це належить до мистецтва командування, яке творять не галуни, а талан.

Н о т а т к и.

- Немає сумніву, що чимало з того, що тут викладено, знаходиться поза компетенцією кадрових старшин; але старшинський корпус є частиною загальної інтелігенції країни, й при щоденних стиках можна багато дечого прищепити. Що ж до резервових старшин, то сепаруватися сьогодні від інших фахових сил нації вони не можуть. Чому заражає часто специфічність становища кадрового старшини, то має доповнити старшина резервіст, і його завданням буде послужити справі оборони, бути містком між техніками спеціалістами і Нацією.

М. О.-П..

Д о д а т о к: далі додається дві сторінки для нотаток читача.